

9. Selevko, H. K. (1998). *Sovremennyye obrazovatelnyye tekhnologii* [Modern educational technologies]. Moscow: Narodnoe obrazovanie.
10. Tkachova, N. A. (2006). *Aksiologichnyi pidkhid do organizatsii pedahohichnogo protsesu v zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi* [Axiological approach to the organization of pedagogical process in a general educational institution]. Kharkiv: Karavela.

Заредінова Ельвіра Рифатівна, кандидат педагогічних наук, доцент, науковий кореспондент лабораторії виховання в сім'ї та закладах інтернатного типу Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Зарединова Эльвира Рифатовна, кандидат педагогических наук, доцент, научный корреспондент лаборатории воспитания в семье и учреждениях интернатного типа Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Elvira R. Zaredinova, Scientific Correspondent at the Laboratory of Education in Family and Boarding Schools of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Education, Assistant Professor

УДК 373.5.015.31:172.15

М. Д. Зубалій, М. В. Тимчик, м. Київ

МЕТОДИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ХОРТИНГУ

У статті проаналізовано стан розробленості методів військово-патріотичного виховання учнів старших класів, які займаються хортингом – національним видом спорту, заснованим в Україні на культурних, оздоровчих і бойових традиціях українського народу. Розкрито, як за допомогою системи методів забезпечується взаємодія вихователів, викладачів предмета “Захист Вітчизни” й хортингістів у військово-патріотичному вихованні в загальноосвітніх навчальних закладах. Застосування ефективних методів дає змогу вирішувати велику кількість завдань і різноманітних виховних проблем з військово-патріотичного виховання й підготовки хортингістів до військової служби у Збройних Силах за складних сучасних умов.

Ключові слова: *військово-патріотичне виховання, методи, хортинг, хортингісти, старшокласники, класифікація методів, патріотизм, допризовна молодь, військова служба, захист Вітчизни.*

Вивчення наукових джерел [2; 3; 5; 8; 9] та наявний педагогічний досвід переконливо доводять, що завдання військово-патріотичного виховання хортингістів старших класів не можна успішно вирішувати за допомогою одного або групи методів, навіть якщо вчителі фізичної культури, вихователі й викладачі предмета “Захист Вітчизни” професійно володіють ними. З огляду на це найефективніше у військово-патріотичному вихованні старшокласників застосувати певну систему методів, об’єднаних у класифікацію (від латинського *classis* – розряд + *facere* – робити), яка передбачає розподіл методів на тісно пов’язані між собою групи, виходячи з їх загальних ознак і фіксованих закономірностей зв’язку між ними. Створені класифікації мають велике значення для розвитку теорії і практики військово-патріотичного виховання, оскільки дозволяють вченим і практичним працівникам орієнтуватися у різноманітності виховних методів і прийомів, є досить вичерпним і перспективним джерелом знань про них та про розроблені виховні системи. До того ж лише за наявності певної класифікації методів військово-патріотичного виховання створюються найсприятливіші можливості враховувати особливості та специфіку формування особистості майбутнього воїна. Вони також допомагають успішно вести в загальноосвітніх навчальних закладах виховну роботу, досягати високого рівня сформованості в хортингістів старших класів патріотичних переконань щодо необхідності завчасно готувати себе під час тренувань хортингом до військової служби в Збройних Силах України.

Вивчення історії становлення та розвитку військово-патріотичного виховання допризовної молоді засвідчує, що відомі вчені-педагоги М. Р. Білоусов, Л. А. Бублик, Ю. С. Васютін, В. В. Зенкін, О. М. Катюков, Є. М. Цветаєв, С. С. Ткачов, О. Д. Тюфякін та інші в різні періоди включали до своїх класифікацій найрізноманітніші методи військово-патріотичного виховання [4]. Їх аналіз засвідчує, що одна частина методів запозичена з теорії і практики виховання учнівської молоді, друга – з теорії і методики військового виховання. Ці методи можна відповідно інтерпретувати стосовно військово-патріотичного виховання хортингістів старших класів, які готуються до військової служби у процесі вивчення предмета “Захист Вітчизни” в умовах загальноосвітніх навчальних закладів і під

час тренувань хортингом у спортивних секціях за місцем проживання [4].

В авторських класифікаціях використано від трьох до семи методів військово-патріотичного виховання. В усі групи класифікацій входить метод переконання, у шість груп – метод особистого прикладу й заохочення, у п'ять – метод вправ, у чотири – метод примушування, у три – метод стимулювання, у дві – метод покарання, в одну групу – метод змагання й практичні методи. Не збігаючись у поглядах стосовно загальної кількості методів військово-патріотичного виховання, автори не однозначні й у їх назвах. Так, М. О. Білоусов, Л. А. Бублик, О. М. Катюков, В. В. Третьяков, Є. М. Цветаєв, розкриваючи свої класифікації, називають одним з найпоширеніших методів прикладу. Ю. С. Васютін звужує його до особистого прикладу. О. Д. Тюфякін обмежує цей метод особистим прикладом вихователя [4]. Це, певно, не зовсім виправдано, адже для учнів допризовного віку, окрім вихователя, позитивним прикладом можуть бути вчителі фізичної культури, викладачі предмета “Захист Вітчизни”, тренери спортивних секцій, військовослужбовці, воїни-інтернаціоналісти, учасники Другої світової війни, борці за незалежність Української держави, учасники Революції Гідності, Антитерористичної операції та інші заслужені люди.

Аналіз наукових розробок з окресленої проблематики [4; 8] засвідчує, що в літературних джерелах, дослідженнях з військово-патріотичного виховання сформульовані найрізноманітніші способи виховного впливу на учнів допризовного віку, нагромаджено чималий науковий фонд, що розкриває зміст, сутність та закономірності функціонування загальних і специфічних методів військово-патріотичного виховання. Застосовуючи певний принцип до їх групування, усі методи військово-патріотичного виховання можна поділити на кілька груп. Але, оскільки ці групи мають низку характерних ознак і їх можна розглядати в різних аспектах, то цілком природно існування кількох підходів до їх класифікації. При цьому автори спираються на нові дані й основні теоретичні положення про виховання особистості допризовника та закономірності проведення виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Ураховують дослідники й передову педагогічну практику, досвід роботи учителів фізичної культури,

викладачів предмета “Захист Вітчизни”, тренерів спортивних секцій з хортингу, класних керівників та інших педагогічних працівників.

Вивчення змісту класифікацій з військово-патріотичного виховання допомагає виявити загальне і часткове, суттєве й випадкове, теоретичне і практичне, сприяючи цим доцільнішому й ефективнішому їх використанню в практичній військово-патріотичній роботі під час занять у спортивних секціях з хортингу [8]. Крім того розроблені класифікації дають змогу побачити й краще зрозуміти призначення методів військово-патріотичного виховання, виявити їхні характерні ознаки та особливості поєднання у визначені групи. Усе це поглиблює теоретичні уявлення про методи військово-патріотичного виховання хортингістів старших класів, створює передумови для творчого пошуку варіантів класифікацій у практичній роботі, прояву педагогічної майстерності вчителів фізичної культури, вихователів, викладачів предмета “Захист Вітчизни”, тренерів спортивних секцій з хортингу, визначення критеріїв оцінювання ефективності окремих методів і варіантів їх об’єднання в групи й класифікації.

У військово-патріотичному вихованні хортингістів старших класів, як і в будь-якому іншому складному й суперечливому педагогічному явищі, важко знайти єдину логічну основу для класифікацій численних способів педагогічного впливу на хортингістів допризовного віку, організації такої військово-патріотичної діяльності, яка б активно сприяла досягненню поставлених виховних завдань у старших класах. Цим пояснюються різні підходи до наявних класифікацій методів військово-патріотичного виховання, де за основу взято одну або кілька сторін виховного процесу, відбиваються ті чи інші домінуючі стилі відносин між учителями й вихователями, керівниками спортивних секцій з хортингу і викладачами предмету “Захист Вітчизни”, між педагогічними та учнівськими колективами.

Відомі вчені Ю. С. Васютін, О. М. Катуюков, Є. М. Цветаєв і О. Д. Тюфякін, наприклад, у своїх класифікаціях виокремлюють такі методи військово-патріотичного виховання, як переконання, методи вправ, прикладу, заохочення, примушення. Від цієї групи незначною мірою відрізняються класифікації, запропоновані Л. А. Бубликом і В. В. Третьяковим.

Дослідники внесли до своїх класифікацій лише методи переконання, прикладу й практичні методи (щоправда, не назвали які). У класифікації В. В. Зенкіна, А. І. Кукаріна, Є. М. Цветаєва і С. О. Черних, окрім названих вище методів, виділено групу методів стимулювання, яка поєднує заохочення і примушування. М. О. Білоусов і С. С. Ткачов в аналогічну групу методів військово-патріотичного виховання вмістили методи покарання та змагання [4].

Мета статті – теоретично обґрунтувати й розкрити методи військово-патріотичного виховання хортингістів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Вивчення різних поглядів відомих учених і методистів [2; 3; 4; 6; 8; 10] на проблему класифікації методів військово-патріотичного виховання учнів допризовного віку відбиває природний процес диференціації та інтеграції знань про них. Усе виразнішим стає різнобічний, комплексний підхід до якісної характеристики суті класифікацій методів військово-патріотичного виховання хортингістів старших класів, обґрунтування закономірностей їх функціонування, взаємодії та безпосереднього застосування в практичній позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів і спортивних секцій з хортингу. Це переконливо доводить, що визріли реальні можливості для узагальнення й систематизації уявлень про методи військово-патріотичного виховання хортингістів допризовного віку на основі методології цілісного підходу до їх виховання та теорії особистісно зорієнтованого виховання, розробленої І. Д. Бехом, яка основана на методологічних принципах гуманістичної педагогіки і психології [1].

Виходячи з цього, можна стверджувати, що військово-патріотичному вихованню хортингістів допризовного віку відповідають теоретичні положення щодо побудови класифікацій, обґрунтовані в навчальному посібнику “Педагогіка школи” Г. І. Щукіною [7] та у підручнику “Педагогіка” В. О. Сластьоніним. Їх класифікації сучасні, послідовні, стабільні, відображають багатосторонній, комплексний підхід до групування й характеристики змісту та сутності виховних методів. Спираючись на теоретичні положення щодо створення класифікацій методів і враховуючи специфіку військово-патріотичного виховання хортингістів старших класів, до запропонованої класифікації внесено цілу низку

змін і доповнень. Зокрема, визначено чотири групи методів, уточнено їхні назви, запроваджено нові методи, їх сполучення та поняття, що характерні для військово-патріотичного виховання. До того ж у запропонованій класифікації в окрему групу виділено методи самовиховання хортингістів допризовного віку, що мають першорядне значення у формуванні особистості майбутнього воїна. У розробленій класифікації усі методи військово-патріотичного виховання старшокласників умовно об'єднані в чотири тісно пов'язані одна з одною групи.

До *першої групи* входять методи формування в хортингістів патріотичної свідомості, поглядів та переконань. Теоретичні основи обґрунтування цієї групи методів військово-патріотичного виховання спираються на принцип єдності свідомості та діяльності. Йдеться про те, що активним захисником своєї країни майбутній воїн стане не внаслідок цілеспрямованої зовнішньої діяльності (підготовки), а переважно завдяки внутрішній усвідомленій потребі у військово-патріотичному вихованні, через високу свідомість, активну розумову діяльність. Ця діяльність має бути спрямована на досягнення хортингістами допризовного віку загальнолюдських і соціальних цінностей, які впливають на формування в них патріотичних понять, суджень, оцінок, що лежать в основі поглядів і переконань особистості. До цієї групи входять методи розповіді, бесіди, лекції, диспуту, прикладу, переконання, дії громадської думки тощо.

Друга група містить методи організації військово-патріотичної діяльності та формування особистого досвіду поведінки хортингістів допризовного віку. Їх об'єднання пояснюється тим, що військово-патріотична діяльність виражає не тільки внутрішню позицію й зміст особистості хортингіста, а й є вирішальним фактором його саморозвитку та самовиховання. Адже у процесі активної усвідомленої військово-патріотичної діяльності забезпечується різнобічна підготовка, освоюється дійсність, збуджується пізнавальний інтерес, патріотичні почуття, свідомість, виникають нові усвідомлені потреби, формуються індивідуальні стосунки. У хортингістів допризовного віку також активізуються вольові зусилля, нагромаджується особистий досвід патріотичного поведіння, особливо в екстремальних

умовах, які часто вимагають великої віддачі моральних і фізичних сил, а інколи й самопожертвування на благо свого народу, рідної землі, країни. В цю групу входять методи педагогічної вимоги, доручення, вправ, привчання, пошуку, виховних ситуацій тощо.

До *третьої групи* належать методи стимулювання й мотивації військово-патріотичної діяльності та поведінки хортингістів допризовного віку. Необхідність виокремлення цієї групи методів пояснюється тим, що військово-патріотична діяльність хортингістів, спрямована на підготовку до військової служби й захисту своєї країни, має отримувати громадську оцінку й визнання, покликані закріплювати та зміцнювати мотиви й форми поведінки в екстремальних умовах, що наближені до військової служби. Крім того, означену діяльність необхідно постійно стимулювати, спонукаючи інтерес, думки, почуття та дії хортингістів допризовного віку в престижному й потрібному для суспільства, країни напрямі. У цю групу входять методи змагання, заохочення, примушення, перспектив тощо.

Четверта група охоплює методи самовиховання й самопідготовки хортингістів допризовного віку до військової служби. Виокремлення цієї групи методів військово-патріотичного виховання учнів старших класів пояснюється особливостями їхнього віку, інтенсивним проявом у них усвідомленої потреби в самовихованні, самоствердженні та самопідготовці до майбутньої професійної діяльності й військової служби. У дослідженнях А. Я. Арет, І. Д. Беха, В. Б. Бондаревського, О. Г. Ковальова, О. І. Кочетова, Л. І. Рувінського переконливо показано, що особистість є активною силою не тільки в перебудові світу щодо своїх потреб, а й у власному формуванні особистості. Також військово-патріотичне виховання, самовиховання й самопідготовка – дві сторони єдиного процесу становлення й удосконалення активного та свідомого хортингіста допризовного віку, формування в нього почуття патріотичного обов'язку, позитивного ставлення до такої соціально важливої діяльності, як служба в армії, захист незалежності України. До цієї групи належать методи самозобов'язання, самопереконавання, виконання самостійних вправ, самоспостереження, самоконтролю, самозвіту тощо [4].

Таким чином, групування методів військово-патріотичного виховання у наведеній класифікації науково обґрунтовано спирається на загальноновизнану в психології та педагогіці теорію діяльності, що враховує специфіку військово-патріотичного виховання хортингістів старших класів у складних сучасних умовах. Крім того, класифікація відбиває новітні досягнення теорії виховання особистості, узагальнює багаторічні дискусії науковців і практиків щодо групування виховних методів, застосування їх за умов демократизації загальноосвітньої школи. Узято до уваги і тривалі дискусії педагогів, військових, учених щодо механічного перенесення в школу методики військового виховання. При створенні наведеної класифікації зроблено наголос на індивідуалізації військово-патріотичного виховання й самопідготовки хортингістів допризовного віку до військової служби за складних сучасних обставинах. Адже в майбутньому Збройні Сили України будуть професійною армією, для якої самовиховання та самопідготовка допризовної молоді мають основоположне значення, оскільки закладають найнадійніший фундамент їхньої майбутньої професійної діяльності.

Разом із тим зауважимо, що розглянута в загальних рисах класифікація методів військово-патріотичного виховання учнів старших класів, що займаються хортингом, не є сталою й незмінною. По-перше, вона, як і будь-яка інша класифікація – динамічна і зручна для наукового аналізу методів у різних аспектах, для визначення закономірностей їх групування, виявлення загальних і специфічних, суттєвих і випадкових особливостей, що проявляються в процесі їх застосування в загальноосвітніх навчальних закладах. По-друге, за реальних умов педагогічного процесу наведена класифікація має постійно змінюватися, вдосконалюватися, розвиватися, оскільки методи військово-патріотичного виховання перебувають у складній і суперечливій єдності. По-третє, розвиток і становлення нинішньої системи методів багато в чому залежить від змін, які відбуваються в житті нашого суспільства й Українській державі, від нової мети й завдань військово-патріотичного виховання, що виникають на кожному етапі розвитку загальноосвітньої школи, позашкільних виховних закладів, Збройних Сил України та їх формувань.

По-четверте, стан класифікації методів військово-патріотичного виховання залежить від рівня свідомості, моральної, психологічної, гуманітарної, технічної і фізичної підготовленості хортингістів старших класів, педагогічної майстерності вчителів фізичної культури, вихователів, викладачів предмета “Захист Вітчизни”, тренерів спортивних секцій з хортингу, що працюють з допризовною молоддю в загальноосвітніх навчальних закладах.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Васютин Ю. С. Военно-патриотическое воспитание: теория, опыт / Ю. С. Васютин. – М. : Мысль, 1984. – 172 с.
3. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України : метод. посібник / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2014. – 1064 с.
4. Зубалій М. Д. Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді / М. Д. Зубалій. – К., 2010. – 272 с.
5. Зубалій М. Розвиток національного виду спорту хортинг в Україні / М. Зубалій // Теорія і методика хортингу : зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2014. – Вип.1. С. 60–66 .
6. Остапенко О. І. Концепція військово-патріотичного виховання в системі освіти України / О. І. Остапенко, М. Д. Зубалій // Вища школа. – 2015. – № 4-5. – С. 118-126.
7. Педагогика школы / [под ред. Г. И. Щукиной]. – М. : Просвещение, 1977. – С. 3–50.
8. Тимчик М. В. Військово-патріотичне виховання старших підлітків у процесі занять хортингом / М. В. Тимчик, Р. М. Мішаровський // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – Вип. 3К1 (56). – С. 353–355.
9. Тимчик М. В. Хортинг як засіб виховання наполегливості в молодших школярів / М. В. Тимчик, Е. А. Єрмоєнко // Фізичне виховання в рідній школі.– К. : Педагогічна преса, 2014. – Випуск 1. – С. 38–41.

10. Третьяков В. В. Воспитание учащихся в процессе начального военного обучения / В. В. Третьяков. – К. : Рад. школа, 1983. – 152 с.

Н. Д. Зубалий, Н. В. Тымчик

Методы военно-патриотического воспитания старшеклассников средствами хортинга

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9, ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье проанализирована разработанность методов военно-патриотического воспитания учащихся старших классов, которые занимаются хортингом – национальным видом спорта, созданным в Украине на культурных, оздоровительных и боевых традициях украинского народа. Раскрыто, как с помощью системы методов обеспечивается взаимодействие воспитателей, преподавателей предмета “Защита Отчизны” и хортингистов в военно-патриотическом воспитании в общеобразовательных учебных заведениях. Применение эффективных методов способствует решению большого количества заданий и различных воспитательных проблем по военно-патриотическому воспитанию и подготовке хортингистов к воинской службе в армии в сложных современных условиях.

Ключевые слова: *военно-патриотическое воспитание, методы, хортинг, хортингисты, старшеклассники, классификация методов, патриотизм, допризывная молодежь, воинская служба, защита Отечества.*

M. D. Zubalii, M. V. Tymchuk

Methods of Military-Patriotic Education of Senior Pupils-Hortingsmen

Institute of Problems on Education of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine
(9 Berlynskohoho Str., Kyiv, Ukraine)

In the article, the development state of the methods of military-patriotic education has been analyzed with regard to senior pupils that go in for horting – the national sport created in Ukraine and based on the cultural, health-keeping, and military traditions of the Ukrainian people. Through a system of methods, the interaction of educators is revealed, including those that teach the subject “Defence of Motherland”, and pupils that go in for horting in military-patriotic education in general educational institutions.

The use of effective methods contribute to solving of many tasks and different educational problems on military-patriotic education and training of hortingsmen in order to prepare them for military service under difficult modern conditions.

Keywords: *military-patriotic education, methods, horting, hortingsmen, senior pupils, classification of methods, patriotism, pre-conscription youth, military service, defence of Motherland.*

References

1. Bekh, I. (1998). Osobystisno zorientovane vykhovannia [Personality-oriented education]. Kyiv: IZMN.
2. Vasiutin, Yu. (1984). Voiенно-patrioticheskoie vospitaniie: teoriia, opyt [Military and patriotic education: Theory, experience]. Moscow: Mysl.
3. Yeriomenko, E. (2014). Khortynh – natsionalnyi vyd sportu Ukrainy [Horting – national sport of Ukraine]. Kyiv: Palyvoda A. V.
4. Zubalii, M. (2010). Formy viiskovo-patriotychnoho vykhovannia dopryzovnoi molodi [Forms of military and patriotic education of pre-conscript youth]. Kyiv.
5. Zubalii, M. (2014). Rozvytok natsionalnoho vydu sportu khortynh v Ukraini [Development of national sport horting in Ukraine]. In I. Bekh et al. (Eds.), *Teoriia i metodyka khorynhu: Vol. 1 (60-66)*. Kyiv: Palyvoda A. V.
6. Ostapenko, O., & Zubalii, M. (2015). Kontseptsiiia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy [Conception of military and patriotic education in the educational system of Ukraine]. *Vyshcha Shkola*, 4–5, 118–126.
7. Shchukina, G. (Ed.). (1977). *Pedahohika shkoly* [Pedagogy of school]. Moscow: Prosveshcheniie.
8. Tymchyk, M. & Misharovskiy, R. (2015). Viiskovo-patriotychne vykhovannia starshykh pidlitkiv u protsesi zaniat hortynhom [Military and patriotic education of senior teenagers during horting training]. In *Naukovyi chasopys Natsionalmoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova: Vol. 3K1 (56) (pp. 353-355)*. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova.
9. Tymchyk, M. & Yeriomenko, E. (2014). Khortynh yak zasib vykhovannia napolehlyvosti u molodshykh shkoliariv [Horting as a means of educating persistence in primary schoolchildren]. In *Fyzichne vykhovannia v ridnii shkoli: Vol. 1*. Kyiv: Pedahohichna presa.

10. Tretiakov, V. (1983). *Vospitaniie uchaschchikhsia v protsesse nachalnogo voiennoogo obucheniiia* [Education of students in the process of basic military training]. Kyiv: Radianska Shkola.

Зубалій Микола Дмитрович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Зубалій Николай Дмитриевич, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник лаборатории физического развития и здорового образа жизни Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Mykola Zubalii, Senior Research Scientist at the Laboratory of Physical Development and Healthy Lifestyle of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Education, Senior Research

Тимчик Микола Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Тымчик Николай Валериевич, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник лаборатории физического развития и здорового образа жизни Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Mykola Tymchuk, Senior Research Scientist at the Laboratory of Physical Development and Healthy Lifestyle of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Education, Assistant Professor

УДК 37.013

*Г. А. Касен, А. А. Момбек, А. Б. Айтбаева,
Алматы (Казахстан)*

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧЕСКИЕ И АРТ-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛУГИ НА СЛУЖБЕ ПРОФИЛАКТИКИ НЕГАТИВНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

Стаття написана у рамках узагальнення проміжних результатів науково-дослідної роботи за грантом МОН РК “Арт-педагогіка і арт-терапія для профілактики суїцидальної поведінки молоді в Казахстані з розробки наукових основ і практичних технологій”.